

Åklagares handläggning av en förundersökning om misshandel där målsäganden pekat ut en polisman som gärningsman

---

Bakgrund

I samband med en inspektion vid Polismyndigheten i Stockholms län, enheten för interna utredningar, den 15–16 april 1998 framkom följande vid genomgången av myndighetens akt Ai – – –.

AA anmälde den 20 februari 1997 en polisman för misshandel – – –.

Händelsen skulle ha inträffat i samband med ett tillslag med anledning av misstanke om grovt narkotikabrott – – –.

I anmälan om misshandel påstods bl.a. att en polisman hade tagit in AA på toaletten, knuffat ner honom i badkaret och därefter ställt honom upp och fortsatt att slå honom på armarna och kroppen. Enligt AA var polismannen civilklädd och ca 180 cm lång. AA uppgav sig kunna känna igen polismannen. Av utredningsmaterialet framgick vidare att AA undersöktes av läkare och att skador konstaterades på hans näsa och ena armen.

Biträdande chefsåklagaren BB begärde att målsäganden skulle höras innan hon tog ställning till om förundersökning skulle inledas. AA förklarade vid förhör den 13 juni 1997 att han inte hade något att tillägga utöver vad han tidigare hade sagt i ärendet.

Biträdande chefsåklagaren CC beslutade den 14 juli 1997 att inleda förundersökning avseende misshandel. Hon gav i samband därmed direktiv om att de berörda polismännen skulle höras utan att delges misstanke. Två polismän hördes därefter upplysningsvis, varefter CC lade ned förundersökningen med motiveringen att brott inte kunde styrkas.

ChefsJO Eklundh beslutade att ta upp åklagarens handläggning till utredning i ett särskilt ärende.

Utredning

Ärendet remitterades till Åklagarmyndigheten i Stockholm för upplysningar och yttrande om bakgrunden till beslutet i ärende – – – att av målsäganden utpekad gärningsman skulle höras utan att delges misstanke om brott samt om detta är en vedertagen rutin i denna typ av utredningar.

Åklagarmyndigheten (överåklagaren DD) kom in med ett yttrande till vilket hade fogats ett yttrande från biträdande chefsåklagaren CC.

CC

Målet gäller en anmälan mot polismän i samband med ett ingripande. Jag beslutade den 14 juli 1997 att förundersökning skulle inledas avseende misshandel då det fanns anledning anta att brott som hör under allmänt åtal hade förövats. Av handlingarna i målet framgick att ett flertal polismän deltagit vid ingripandet. Jag ansåg i detta läge att ingen av polismännen kunde anses vara skäligen misstänkt och att ingen därmed skulle delges misstanke. Det var dock av betydelse att de hördes för bedömning av målets fortsatta handläggning.

Jag är av den uppfattningen att om det vid sådana förhör framkommer uppgifter som stärker misstankegraden så avbryts förhöret och den hörde delges misstanke samt bereds tillfälle att kalla på en offentlig försvarare.

DD

CC gav direktiv om att de polismän som deltagit vid det aktuella ingripandet skulle höras upplysningsvis. Som framgår av hennes yttrande var anledningen härtill att hon ansåg att det inte förelåg en skäligen misstanke mot någon av dem, men att alla måste höras för att ge underlag för en bedömning av målets fortsatta handläggning. Hennes avsikt var att förhör i förekommande fall skulle avbrytas och den hörde delges misstanke om brott om någonting framkommit som stärkte misstanken mot honom.

Vad först beträffar frågan om någon skäligen misstanke förelåg vill jag anföra följande.

Bedömningen av när en brottsmisstanke nått sådan styrka att den som hörs enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken skall underrättas om att han är skäligen misstänkt för brottet präglas av samma svårigheter att närmare precisera gränsdragningen som uppkommer när man i andra sammanhang söker ange vad som konstituerar en skäligen misstanke. Rekvisitet bör inte tillämpas på ett tänjbart sätt när det tillämpas i olika beslutssituationer (jfr Ekelöf i SvJT 1982 s 654). Även om delgivningen av misstanke enligt 23:18 RB primärt syftar till att skydda den misstänktes intressen medför delgivningen också konsekvenser som är negativa för den misstänkte, som bl.a. blir registrerad som misstänkt för brottet.

JO har när frågan tidigare i tvångsmedelssammanhang varit föremål för bedömning konstaterat att det inte ansetts möjligt att i generella termer lägga fast vilken typ av omständigheter som skall anses grunda en skäligen misstanke utan att detta måste avgöras från fall till fall (JO 1993/94 s 46). JO angav i det anmärkta fallet att en misstanke om viss brottslighet måste vara underbyggd av objektiva omständigheter av en inte alltför ringa styrka för att misstanken skall kunna anses uppfylla RB:s krav på skäligen misstanke. Det har också i olika sammanhang framhållits att brottsmisstanken skall vara konkret grundad (se Fitger m.fl. Rättegångsbalken del 2, s 23:62 och där anmärkta ärenden).

Den i remissärendet aktuella förundersökningen avsåg misstanke om misshandel i samband med ett polisingripande. Misstanken grundades på uppgifter från målsäganden som lämnats i samband med anmälningsupptagningen. Ett protokoll över rättsläkarundersökning av målsäganden gav ett enligt min mening relativt vagt stöd för dennes uppgifter. Målsäganden hade när man sökte höra honom närmare förklarat att han inte var villig att lämna några ytterligare uppgifter i förhör. I anmälan fanns endast ett grovt signalement på den polisman som påstods ha slagit måls-

äganden. Av anmälan framgick att flera polismän deltagit vid ingripandet, medan en av poliserna skulle vara den som varit inne i ett badrum med målsäganden och där ha utfört misshandeln.

Jag delar CC:s bedömning beträffande förutsättningarna för förhören med de polismän som deltagit vid ingripandet såtillvida att jag i likhet med henne inte anser att de omständigheter som framkommit när hon gav utredningsdirektiven var tillräckligt konkretiserade och inriktade på någon bestämd person i den aktuella kretsen av polismän för att någon av dem skulle bedömas vara skäligen misstänkt för det anmälda brottet. Om en skäligen misstanke mot någon hade uppkommit under ett förhör hade man därför som CC avsett fått avbryta förhöret för att delge den hörde misstanken. Som jag ser det uppkom ett sådant läge när det under de förhör som hölls blev klart vilka två poliser som varit med i badrummet och dessa hördes om vad som hänt där.

Som framgår av vad jag här anfört har det enligt min mening inte vid CC:s beslut varit fråga om förhör med en av målsäganden utpekad gärningsman.

Beträffande den i remissen ställda mera allmänna frågan om det är en vedertagen rutin i denna typ av utredningar att av målsäganden utpekad gärningsman hörs utan att delges misstanke om brott vill jag tillägga följande.

Bestämmelsen i 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken om att den som skäligen misstänks för ett brott skall underrättas om misstanken när han hörs skall givetvis tillämpas i alla typer av utredningar. Med reservation för att det i enskilda fall kan inträffa att den bedömning av bevisläget som skett inför ett förhör kan ifrågasättas har jag inte erfarit att man vid utredningar av nu aktuellt slag skulle tillämpa annan ordning än den föreskrivna.

En fråga av principiell natur beträffande vilken det däremot finns delade meningar bland åklagare vid myndigheten rör formerna för genomförande av förhör med den som inte är skäligen misstänkt men väl misstänkt på en lägre nivå. Som framgår av det aktuella fallet har CC ansett alternativet till att höra de berörda polismännen som skäligen misstänkta vara att höra dem upplysningsvis. Samma principiella inställning torde vara relativt vanlig bland åklagare (jfr t.ex. JO:s samtidigt med det nu aktuella ärendet pågående ärende 2199-1998). Andra åklagare har uppfattningen att den som "kan misstänkas" inte skall höras upplysningsvis utan som misstänkt, dock självfallet utan att delges någon misstanke enligt 23:18 RB.

Uppfattningen att förhör i situationer som de nyss angivna bör hållas upplysningsvis torde ha sin grund i stadgandet i 23:6 RB om att förhör får hållas med envar som antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. Den som inte är målsägande och inte gärna, med hänsyn till att det föreligger en viss misstanke, kan höras som vittne och inte heller kan höras som misstänkt enligt 23:18 måste enligt detta synsätt höras upplysningsvis. Om misstankegraden under ett förhör höjs till nivån skäligen misstanke skall denna självfallet delges den hörde.

Det andra synsättet grundar sig på att det i rättegångsbalken finns regler som förutsätter att en misstanke föreligger mot någon samtidigt som det inte alltid är klart uttalat vilken misstankenivå som avses. Som exempel kan nämnas bestämmelsen i 21:3 om rätt för den misstänkte att vid talans förberedande biträdas av försvarare. Fitger (a. a. s 21:10) anser att mycket talar för att en misstänkt även innan undersökningen hunnit så långt att en skäligen misstanke riktats mot honom bör ha en möjlighet att låta sig biträdas av en försvarare. En sådan ordning förutsätter att den misstänkte redan på detta stadium hörs som misstänkt och inte upplysningsvis.

Även på andra sätt kan det te sig oegentligt att inte beteckna ett förhör som förhör med en misstänkt även när den som hörs är misstänkt endast med den lägsta misstankegrad som förekommer i RB. En tydlig inkonsekvens skulle uppstå exempelvis om ett förhör inte skulle betecknas som förhör med misstänkt i fall där ett förhör med den som kan misstänkas enligt 23:9 fortsätter över sextimmarsfristen. Med detta synsätt framstår det f.ö. som lika inkonsekvent att ett förhör inte hålls på samma villkor även om en tillämpning av 23:9 aldrig aktualiseras. Avgörande för frågan måste ju vara om den som hörs kan misstänkas eller inte.

För egen del ansluter jag mig till den uppfattningen att ett förhör bör betecknas som förhör med misstänkt redan från det stadium då den hörde kan misstänkas. Praktiskt innebär detta att den som skall höras får klart för sig att han hörs i denna egenskap, medan grunden för misstanken inte torde behöva beskrivas mera i detalj än vad som krävs i alla förhör för att förhörspersonen skall veta varför förhöret behöver ske. I frågan om denna tolkning är riktig råder emellertid delade meningar bland åklagare vid myndigheten. Ett klarläggande uttalande från JO skulle därför vara önskvärt.

I ett beslut den 1 november 1999 anförde chefsJO Eklundh följande.

Bedömning

Ärendet gäller handläggningen av en anmälan om misshandel där en polisman utpekats som gärningsman och som föranlett CC att inleda förundersökning.

Förundersökningens syfte är bl.a. att utröna vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligger för åtal mot honom (23 kap. 2 § rättegångsbalken [RB]). Under en förundersökning skall inte bara omständigheter som talar emot den misstänkte, utan även sådana som är gynnsamma för honom beaktas och bevis som är till hans förmån tillvaratas (23 kap. 4 § första stycket RB). Finns det inte längre anledning att fullfölja en förundersökning skall den läggas ned (23 kap. 4 § andra stycket RB).

Av 1 § a förundersökningskungörelsen (1947:948) (FuK) framgår att undersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet. Han skall se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. Undersökningsledaren skall ge dem som biträder honom behövliga direktiv för arbetet.

En aktiv förundersökningsledning är regelmässigt påkallad i utredningar där en viss handläggningsordning är föreskriven i syfte att säkerställa att utredningen leds av en befattningshavare med särskilda kvalifikationer. Som exempel kan nämnas utredningar om tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott samt utredningar om påstådda brott av domare, åklagare och polismän. I ärenden av nu aktuellt slag bör det därför alltid ankomma på förundersökningsledaren att fatta beslut i frågan om någon skall delges misstanke om brott och att i förekommande fall ange hur den gärning som misstanken avser skall beskrivas. Rätt att besluta i sådana frågor bör således inte överlåtas till en utredningsman.

Av utredningen framgår att ett flertal polismän var på plats vid ingripandet mot AA. När denne senare i en polisanmälan gjorde gällande att han hade blivit misshandlad i samband med ingripandet uppgav han att misshandeln hade förövats av en civilklädd polisman som var omkring 180 cm lång samt att denne hade tagit ut honom i badrummet, där misshandeln sedan ägde rum.

Utmärkande för en objektivt genomförd förundersökning är bl.a. att uppgifter om det inträffade i största möjliga utsträckning inhämtas från andra källor än en utpekad gärningsman, innan förundersökningsledaren tar ställning till exempelvis i vilka former ett förhör med denne skall genomföras. Det får rent allmänt anses vara mindre lämpligt att upplysningsvis höra den som pekats ut som gärningsman innan

förhör har hållits med de övriga personer som skulle kunna lämna upplysningar i saken.

En lämplig ordning i ett fall som det här aktuella är därför att förundersökningsledaren först försöker bilda sig en uppfattning om vad som har skett på platsen genom att föranstalta om förhör med andra personer än den utpekade gärningsmannen. Utredningsmannen bör fortlöpande rapportera till förundersökningsledaren vad som har kommit fram vid förhören, så att denne får möjlighet att allt eftersom utredningen fortgår ta ställning till hur förundersökningen fortsättningsvis skall bedrivas. Häri ingår bl.a. att fatta beslut om förhör med den utpekade gärningsmannen och om hur detta skall genomföras.

CC har utformat sina utredningsdirektiv så att hon de facto överlämnat åt utredningsmannen att avgöra i vilken ordning förhören skulle hållas. Under utredningen har utredningsmannen sedan frågat en av polismännen vem av de närvarande polismännen som uppehöll sig i badrummet tillsammans med anmälaren, varefter han har hört den på detta sätt utpekade polismannen upplysningsvis. Därefter har ytterligare en polisman hörts upplysningsvis varefter ärendet redovisats till åklagaren för beslut eller nya direktiv. Enligt min mening står de utredningsdirektiv som har föranlett en sådan handläggning inte i överensstämmelse med det krav på aktiv förundersökningsledning som enligt vad som har sagts i det föregående måste ställas på utredningar av det här aktuella slaget.

Åklagarmyndigheten har i sitt remissvar anslutit sig till CC:s bedömning att det i inledningsskedet inte fanns tillräckligt stöd för skäligen misstanke om brottsligt förfarande från den utpekade polismannens sida. CC har inte närmare utvecklat sin ståndpunkt i frågan.

När det gäller begreppet skäligen misstanke har jag i flera tidigare ärenden uttalat att det, för att en person skall anses vara skäligen misstänkt för ett brott, krävs att det föreligger konkreta omständigheter som med viss styrka talar för att personen i fråga har begått den gärning som misstanken avser (se t.ex. JO 1992/93 s. 204 och 1993/94 s. 101). Frågan om nivån skäligen misstanke uppnåtts i ett visst fall är av den arten att den ger ett visst utrymme för olika, var för sig godtagbara bedömningar.

Oavsett vilken bedömning man gör i frågan om skäligen misstanke förelåg eller ej vid tidpunkten för förhöret med den utpekade polismannen, har förfarandet att på ett tidigt stadium av utredningen höra denne upplysningsvis medfört en icke obetydlig risk för att han under förhöret, medvetet eller omedvetet, skulle komma att lämna för honom själv oförmånliga uppgifter, vilka sedermera kunde komma att användas mot honom vid en straffrättslig prövning, utan att han fått tillfälle att ta ställning till om han önskade biträde av en försvarare under förundersökningen. Det förhållandet att ett förhör avbryts efter det att sådana uppgifter lämnats förändrar inte situationen. Risk har alltså förelegat att polismannens rättssäkerhetsintressen skulle trädas för när.

Det är av grundläggande betydelse för tilliten till samhällets verksamhet för att utreda påstådda brott av polismän, och därmed ytterst för allmänhetens förtroende

för polisen, att denna utredningsverksamhet bedrivs på ett i alla hänseenden korrekt sätt. Den för all brottsutredande verksamhet gällande grundsatsen att handläggningen måste ske i sådana former att den inte ger fog för ett ifrågasättande av de utredande myndigheternas objektivitet har här en alldeles särskild tyngd.

Med anledning av vad DD anfört beträffande förhör med någon som inte är skäligen misstänkt för brott vill jag framföra följande synpunkter.

Alla förhör under en förundersökning hålls med stöd av bestämmelsen i 23 kap. 6 § RB, oberoende av om förhörspersonen är misstänkt, målsägande, vittne eller annan. Innan ett förhör påbörjas har var och en rätt att få besked om anledningen till förhöret. JO Wigelius har uttalat att det självfallet inte bör få förekomma att någon utan närmare förklaring hörs om sina förehavanden vid en viss tidpunkt. Det räcker inte med att den hörde upplyses om t.ex. att det gäller ett kriminalärende (JO 1982/83 s. 56).

Vad som nu har sagts gäller i fråga om alla förhör under en brottsutredning. Vad som tillkommer, när misstanken mot en viss person har uppnått sådan styrka att han är att anse som skäligen misstänkt för brottet, är att han enligt vad som föreskrivs i 23 kap. 18 § RB skall underrättas om misstanken när han hörs. Enligt 12 § FuK skall han i samband därmed underrättas om sin rätt att anlita biträde av försvarare under förundersökningen samt att offentlig försvarare under vissa förutsättningar kan förordnas.

Hur man skall förfara vid förhör med någon annan än den som är skäligen misstänkt för ett brott – exempelvis med någon i fråga om vilken det föreligger en lägre grad av misstanke – är inte reglerat på annat sätt än genom de bestämmelser som gäller för förhör i allmänhet. Det förhållandet att vissa rättsverkningar kan komma att inträda beträffande den som kan misstänkas för ett brott, om misstanken underbyggs ytterligare, saknar således i sig betydelse vad gäller formerna för förhör med en sådan person. En annan sak är att det i många fall kan vara lämpligt att förhörsledaren i samband med att han informerar förhörspersonen om anledningen till förhöret också upplyser denne om att det i utredningsmaterialet finns uppgifter som är besvärande för honom men att nivån skäligen misstanke inte har uppnåtts.

Vad som i övrigt förekommit ger inte anledning till någon åtgärd eller något uttalande från min sida.